

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Svein Sandnes:
Sørumsand og Omegn
Vel fra 1962 til 1981

Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 53: Skjulet

Kaare Svarstad:
Rusletur på Valsmoen

Sørum i 1743 (13):
Curiositeter og
merkværdigheter

**J. Gjærum: Veghistorie
for Akershus; Blaker og
Sørum, del 7**

**Bokmelding: Kirkejorda
og dens opphav i Oslo
bispedømme**

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

Den store taperen i årets kommunestyrevalg var hjemmesitterpartiet. Valgdeltakelsen på 65,7% er på nivå med valget i 1999, og fire prosent bedre enn i 2003. Valgets store seierherre er Høyre, som doblet sin representasjon i kommunestyret. Sammen med Venstre, er de nå nesten like store som Arbeiderpartiet i Sørum.

Usikkerheten omkring hva som blir det nye flertallet i Sørum, er det Senterpartiet som har skapt. De har åpenbart hatt et stort behov for å komme tilbake med ordfører i Sørum. Men etter at Fremskrittspartiet og Høyre har avvist alle invitasjoner, er Ivar Egeberg tilbake i folden som varaordfører sammen med Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Sosialistisk Venstreparti. De fire samarbeidende partiene får knappest mulig flertall; 16 mot 15 representanter til sammen fra Fremskrittspartiet, Høyre og Venstre. Det nye er at varaordføreren får et utvidet ansvarsområde, særlig knyttet til utvikling av næringsvirksomhet og samarbeid med frivillige organisasjoner i Sørum.

Særlig dette siste er naturligvis av vesentlig betydning for historielaget. Mange peker på betydningen av "den tredje sektor" i vår tid, men få er i stand til å an vise konkret hvilke virkemidler som skal til for å få samarbeidet mellom det offentlige og frivillig sektor til å fungere best mulig. Her er det Ivar Egebergs dobbeltrolle som generalsekretær i Senterpartiet og varaordfører i Sørum med spesielt ansvar for utvikling av frivillig sektor kan føre til utprøving av metoder som på sikt kan bli benyttet over hele landet. Sørum kan på dette området ta mål av seg til å bli en foregangskommune.

Offentlige oppgaver der historielaget er engasjert, er blant annet fotoarkivet, lokalhistorisk arkiv, nye vegnavn, anlegg og vedlikehold av natur- og kulturstier, reguleringsplaner, arbeidet med bygdebok og kulturminner. Samarbeidet med kommunen når det gjelder Den kulturelle skolesekken har vakt oppmerksomhet ut over kommunens grenser. Vi har stått for restaurering av Vølneberg gamle skole med redskapssamlingen og Slora mølle. Vi har etablert stiftelsen

Valstad Café og
andelslaget Skansespillet
på Romerike. Vi er nå
åpne for nye oppgaver
rettet mot det å ta vare på
bygdas historie og
kulturminner.

Artikler nr. 5 – 2007
– 13. årgang

Sørumsand og Omegn Vel fra 1961 til 1982

Sørumsand og Omegn Vel ble etablert som en upolitisk sammenslutning av stedets fastboende i 1934. Formålet var ”å fremme stedets interesser til beste på alle områder. I Sørums lokalhistoriske arkiv finnes styrets protokoll for perioden 1961 til 1982. I forbindelse med at bind 3 av Sørum bygdebok kommer ut i desember, presenterer vi her i SørumSpeilet litt av innholdet for de 20 åra protokollen omhandler.

På årsmøtet våren 1961 ble det valgt følgende styre i Sørumsand og Omegn Vel: Odd Wølner som formann, Alf Nicolaysen som nestformann, Hans Bernhard Östby som sekretær og Amalie Heggelund og Torgeir Steen som styremedlemmer. Det var gatebelysningen på Sørumsand som hadde høyest prioritet i styret. Sven Westby påtok seg å lede dette arbeidet. Det ble gatelys i vegen opp til rekkehusene på Vestby og ved Eriksen og Börrud. Det ble satt opp to lamper på vegen mellom Engebretsen og Karlsen, og ei lampe i svingen ved Viken i Sennerudfeltet.

På et medlemsmøte på Festiviteten 15. oktober 1961 hvor ca. 20 medlemmer av vel'ets 560 medlemmer hadde møtt fram, ble det diskutert hvilke vegnavn Sørumsand nå burde få. Utrolig nok ble det enighet om forslag til navn på de fleste veger, og disse forslagene ble kunngjort i lokalpressen med oppfordring til å komme med klager eller nye forslag. Styret samordnet det hele og sendte kommunen et omforent forslag til vegnavn på Sørumsand 22. februar 1962.

Styret sendte i 1961 postmesteren i Lillestrøm en søknad om postombringelse på Sørumsand.

Ellers hadde styret arrangert dugnad på ”Stranda” og vært behjelpelig med bygging av en krocketbane der.

Det var Sørumsand og Omegn Vel som hadde ansvaret for filmframvisningene på Festiviteten, og H. Fossum ble enstemmig gjenvalgt som kinobestyrer på årsmøtet i 1962. Det ble også enstemmig

besluttet å overrekke Nils Nafstad en erkjentlighetsgave i forbindelse med at han hadde vært billettselger ved kinoen i 25 år. På et styremøte samme høst ble billettprisen forhøyet til to kroner for voksne og ei krone for barn.

På årsmøtet i 1962 gikk Amalie Heggelund inn som nestformann, mens Alf Nicolaysen overtok som sekretær. Som nye styremedlemmer ble Olaf Nafstad og Gunnar Engebretsen valgt. Styret sørger i 1962 for lys i Lystadbakken, og Olaf Nafstad nevnes for stor innsats i denne forbindelse.

På årsmøtet i 1963 la styret fram forslag om at kontingenten skulle være for en husstand, mens det tidligere hadde vært individuelt medlemskap. Det ble vedtatt at kontingenten for en husstand skulle være 5 kroner, og at enslige (presisert som ikke gifte) skulle betale 3 kroner i årlig kontingent.

Systemet med kontingentinnkreving er for øvrig et kapittel for seg sjøl. Sørumsand var delt inn i 14 relativt små distrikter, fra Bingen i vest til Lystad i øst. Og i hvert av disse distriktene ble det på årsmøtet valgt en kontingentoppkrever.

Pengene skulle komme godt med. Kinobestyrer Halvdan Fossum orienterte nemlig på årsmøtet i 1963 om behovet for fornying av kinoens avspillingsmaskin. Han anbefalte å gå til innkjøp av ”Kinomaskop” til en pris av 15-17.000 kroner. Og dette ble vedtatt. Og Erling Martinsen, som også hadde vært ansatt ved kinoen i 25 år, ble overrakt en krystallbolle med inskripsjon av formannen, Odd Wølner, som dette året ikke tok gjenvalg.

Som ny formann ble valgt Eigil Johansen. Og til erstatning for Gunnar Engebretsen ble Helge Bråten valgt som styremedlem. Ellers ble styret gjenvalgt.

Jubileumsfest og valgforviklinger

14. september 1964 var det 30 år siden Sørumsand og Omegn Vel ble dannet, og det ble arrangert jubileumsfest på Festiviteten med 100 deltakere lørdag 19. september. Det var festkomitéen med Hans Samuelsen (med

frue) som formann som hadde ansvaret for arrangementet. Og det vanket hilsningstaler fra ordføreren, nabovelforeninger og andre foreninger på stedet. Æresgjest var velforeningens første formann, lærer Karl Stokke.

På årsmøtet våren 1965 takket Eigil Johansen av som formann etter to år, og valgkomitéen foreslo Sigurd Solvang for to år. Han var imidlertid ikke til stedet på årsmøtet, og sendte umiddelbart et brev til Eigil Johansen, hvor han nektet å påta seg vervet som formann i Sørumsand Vel. Han fortalte at han var spurt om å ta oppgaven fra valgkomitéen, men hadde nektet. Han hadde imidlertid sagt seg villig til å være styremedlem.

Sammen med Eigil Johansen drøftet så styret den vanskelige situasjonen som hadde oppstått, og valgte følgende løsning: Øivind Bråthen ble valgt til nestformann, og dermed også konstituert formann. Helge Bråthen ble valgt som sekretær. Som konstituert styremedlem fra varamannsrekka ble Olaf Fagersand valgt. Som ordinære styremedlemmer fungerte Amalie Heggelund og Anne K. Østby.

Vel'et hadde flere gang purret på kommunen for å få satt opp vegskilt etter den planen en hadde utarbeidet. 16. februar 1966 vedtok endelig formannskapet å bevilge kr. 5.100,- til å sette opp skilt på de "døpte" veger på Sørumsand. På årsmøtet våren 1966 fikk styret i oppdrag å nedsette en komité for å ta seg av spørsmålet om nummerering av husene på stedet.

Øivind Bråthen ble gjenvalgt som formann for ett år, mens Hans Underdal ble valgt som nestformann. Som styremedlemmer ble Helge Bråten, Gerd Johnsen og Eivind Kopperud valgt.

30. november 1966 drar tre av styrets medlemmer på befaring langs stranda ved Glomma. De har hørt nyss om at kommunen vil bygge ut et areale fra Einar Bakke til Lenseberget ved Bingsfoss Ungdomsskole. De tre fant området så naturskjønt at de fant det riktig å sende et brev til kommunen om at området burde legges ut som friareale. En

større befolkningstetthet krever større friarealer, mente Sørumsand og Omegn Vel.

Ellers viste velforeningen i perioden at de også kunne fungere som ombud for enkeltmedlemmer. Et av medlemmene klaget over at det ikke ble tømt søppel hos ham. Formannen kontaktet både tilsynsmannen og renovasjonsmannen uten at det kom til enighet. Styret fant da at dette ikke lenger var en vel-sak, og sendte et brev til kommunen om spørsmålet.

Slutt på bad og kinodrift på Festiviteten

På årsmøtet våren 1967 ble Ludvig Heggelund valgt til formann. Hans Underdal fortsatte som nestformann, Eivind Kopperud ble valgt til sekretær og Øivind Bråthen og Gerd Johnsen til styremedlemmer. Dette innleder en fireårsperiode med stor stabilitet i styret.

Sørumsand og Omegn Vel disponerte kjelleren i Festiviteten, hvor det var innredet et folkebad. I mellomkrigstida var det slett ikke alle som hadde installert bad hjemme. Fra 1962, som vår protokoll omfatter, hadde imidlertid dette badet vært stengt. Og styret hadde heller ikke mottatt klager på dette. På årsmøtet i 1969 ble det endelig bestemt å nedlegge badet, og styret får fullmakt til å leie ut lokalet til rørlegger Harsheim. På årsmøtet i 1971 ble det vedtatt å melde vel'et ut av Norges Badeforbund.

På årsmøtet 1970 var Harald Haugli blitt valgt til formann i Sørumsand og Omegn Vel. Han ble i 1971 etterfulgt av Hans W. Jacobsen, som i styret fikk med seg Arne Ingjer, Oddvar Ruud, Einar Bakke og Kristian Grøndal. Bare 13 av foreningens 625 medlemmer hadde møtt fram på årsmøtet 28. mai 1971. I en notis i Akershus Arbeiderblad gir det nye styret håp om at det vil bli mulig å blåse litt mer liv i Velforeningen. På styremøtet 6. desember 1971 måtte imidlertid styret vedta å innstille kinodriften på grunn av manglende lønnsomhet. En medvirkende årsak var nok også at både kinosjef og maskinist hadde sagt opp sine stillinger. På medlemsmøte 19. oktober 1972 ble det vedtatt å selge kinoutstyret for kr. 7.500,- til leverandøren.

På et medlemsmøte 21. oktober 1971 møtte det imidlertid 25 medlemmer. Hovedgrunnen var trolig planene om en ny gjennomfartsåre gjennom Sørumsand. Planen var å bygge en veg fra apoteket via idrettsparken og videre under jernbanelinja og opp til Østby. Styret fikk fullmakt til å sende et protestskriv til vegmyndighetene mot dette forslaget. Den eneste riktige løsning på vegspørsmålet var etter vel'ets mening å utvide den eksisterende jernbanelinje undergangen. Til et medlemsmøte i oktober 1972 for å drøfte samme sak, møtte det imidlertid fram bare to medlemmer.

Kommunen tar ansvar for veglys

På årsmøtet 1972 ble Karl Nafstad overrakt et beger i tinn som takk for sin innsats som kasserer for Sørumsand og Omegn Vel gjennom nærmere 40 år. Hans Samuelsen erstattet Einar Bakke som styremedlem. Som ny kasserer ble Oddvar Ruud valgt.

Sommeren 1972 gjennomførte velforeningen en dugnad for å opparbeide et grøntanlegg utenfor A/S Festiviteten. Kostnadene for arbeidet ble delt mellom de to organisasjonene.

Sørumsand og Omegn Vel hadde tidligere tegnet ansvarsforsikring i selskapet Zürich for jernbaneovergangen på Sørumsand stasjon. I 1968 var premien blitt hevet fra kr. 60,- i året til kr. 300,-. I 1972 vil imidlertid NSB stenge overgangen. Arbeidet med den planlagte persontunnelen ved stasjonen er også stoppet. NSB anbefaler alle å benytte riksveg 172, til tross for den daværende undergangens tilstand.

Vegbelysning har vært et hovedarbeidsområde for velforeningen. På ekstraordinær generalforsamling 25. januar 1973 framsettes det nå et forslag fra styret som er svært omfattende: Det foreslås å ta opp et lån i Bergens Privatbank på kr. 110.200,- til nytt lysanlegg på riksveg 171 fra Valsmoen til Orderudvegen og på riksveg 172 fra Essostasjonen til Østby skole. Sørums kommune garanterer for at avdrag og renter til lånet er nedbetalt etter vedtak i kommunestyret 25. oktober 1972.

Høsten 1973 blir den aktive formannen Hans W. Jacobsen alvorlig syk, og Oddvar Ruud må overta. Atle Stykket overtok som kasserer. På årsmøtet våren 1974 blir Oddvar Ruud valgt til å fortsette som formann for to nye år.

I 1974 kommer planene for å bygge en helt ny drabantby ved Varsjøen opp, og Sørumsand og Omegn Vel får spørsmål fra Miljøverndepartementet om hvordan en stiller seg til dette. Vel'et markerer klar motstand mot slike utbyggingsplaner. De støtter kommunens planer om en naturlig videreutvikling av Sørumsand som kommunesenter.

Ved 40-årsjubiléet i 1974 inviterte styret til middag på Festiviteten 12. oktober. Det var tradisjonell meny med skinkesteik med grønnsaker og iskake til dessert. Sverre Zackariassen fortalte om vel'ets tilblivelse. Alf Nicolaysen var toastmaster.

Velringen

På årsmøtet i 1975 ble Einar Kvistnes valgt til ny formann. Han ble gjenvalgt året etter, da kun 12 medlemmer hadde møtt opp til årsmøtet på Festiviteten. Marit Egeberg ble valgt til sekretær.

Våren 1976 presenteres vi i den sirlig førte håndskrevne protokollen for en ny institusjon: Velringen. Det startet 6. april, da representanter for bygdas ti velforeninger møttes på Vesterskaun skole for å etablere en felles organisasjon som skulle være bindeledd mellom velforeningene og kommunen. Nytt møte ble holdt 29. april på Rånåsfoss, der det ble valgt et arbeidsutvalg med Daniel Braudvoll fra Lundermoen Vel som formann.

I Sørumsand og Omegn Vel hadde en møte med kommunen og e-verket 8. juni, der ordfører Feby orienterte om belysningen generelt på Sørumsand og Kvistnes redegjorde for behovet for vegbelysning i Skolevegen spesielt. Det var enighet om at E-verket skulle stille regningene for utbedringsarbeidene til kommunen, men at de først skulle signeres av Vel'et. Styreformann Mjølner i E-verket uttrykte sin

forundring over at det ikke var kommet til enighet om en slik ordning tidligere.

På et møte 10. november kommer det tydelig fram at det er vegbelysningen som er hovedpunktet for Velringen også. En ber om et møte med Sørumsand kommune der følgende tre krav står sentralt: 1) Kommunen overtar vedlikeholdet av vegbelysningen. 2) Sørumsand kommune bør hvert år bevilge et beløp til ny vegbelysning, og Velringen foretar prioriteringen. 3) Det utarbeides retningslinjer for utbygging av veglys.

Sørumsand og Omegn vel hadde fortsatt suksess med sine festlige sammenkomster, der damegruppa var sentral. 13. desember 1975 var det medlemsfest på Festiviteten med 75 deltakere. På formiddagen samme dag hadde damegruppa hatt "minimesse" to steder i sentrum som innbrakte 2500 kroner. Og på festen stod de for utlodning og salg av nisseluer.

28. februar 1976 ble det arrangert en vellykket skuddårsfest med 80 deltakere. Damegruppa loddet ut et sengeteppe, som innbrakte 2000 kroner til vel-kassa.

På årsmøtet 30. mars var imidlertid bare 12 frammøtte, til tross for at det var hengt opp 35 oppslag på sentrale steder. Bygningsrådet hadde utarbeidet en disposisjonsplan for Sørumsand, som det ble orientert om på et møte 4. juni 1976. Etter at kommunen hadde frafalt forslaget om ny industriutbygging på Lillejordet og generelt gikk inn for en moderat utbygging av tettstedet, var velforeningens tidligere ankepunkter bortfalt.

Ny tillitsmannskrise og slutt

På årsmøtet 22. mars 1977 var det igjen bare 12 frammøtte medlemmer. Og da ingen ville ta over etter Kvistnes som formann, ble det innkalt til ekstraordinært årsmøte. Heller ikke der hadde valgkomitéen funnet en ny formannskandidat. Og det ble vedtatt at styret skulle sende ut en informasjon om situasjonen til medlemmene. Først i september blir det opplyst at Otto Heramb er villig til å påta seg vervet.

På initiativ fra Naturvernforeningen ble det foreslått å etablere en spaserveg

langs Glomma fra Jentoft videregående skole til Fyensand. Lillemor Wølner, Einar Bakke, Morten Svendsen og Olaf Hellerud ble oppnevnt fra Vel'et. Gunnar Hellerud representerte kommunen.

På årsmøtet i 1979 oppstod samme problem som to år tidligere når det gjaldt formannsvalget. Nå ble det foreslått at foreningen på grunn av manglende interesse hos medlemmene midlertidig skulle legges ned, men at det skulle innkalles til nytt årsmøte i 1980. Som motforslag ble det foreslått nytt årsmøte om 14 dager. Det siste forslaget fikk flertall, og på det nye årsmøtet ble Petter Quisgaard valgt til formann, Inger Løkken til sekretær og Eve Winding Sørensen til kasserer.

På årsmøtet i 1980, som ble holdt på musikkrommet på Bingsfoss ungdomsskole, møtte det bare sju medlemmer i tillegg til styret. På årsmøtet 19. mai 1981 møtte det tre medlemmer i tillegg til styret. På årsmøtet 25. mai 1982 møtte det tre styremedlemmer og et ordinært medlem. Møtet ble omgjort til styremøte. Den siste inntegning i protokollen lyder slik: "Det ble vedtatt å innkalle til ekstraordinært årsmøte i september. Vellet vil bli å betrakte som hvilende inntil da. P.Q. PS: Formannen innkaller til styremøte før dette."

En kan vel med dette si at Sørumsand og Omegn Vel "sovnet stille inn" sommeren 1982. Men styreprotokollen forteller likevel om vitalitet og pågangsmot like til det siste. Fra kommunen var det kommet forslag om en musikkpaviljong på plenen mellom rådhuset og riksvegen. Vel'et utlyste arkitektkonkurransen, som ble vunnet av arkitekt Ottar Wærhaug. En ekstrapremie ble tildelt klasse 6A ved Sørumsand skole for god deltakelse.

Våren 1982 gjennomførte styret en spørreundersøkelse blant medlemmene. Bare 29 av 600 utsendte skjemaer ble returnert. De tre viktigste sakene som ble prioritert var 1) Oppsetting av benker (23), 2) Forskjønnelse av bygda (20) og 3) Vegbelysning (19). Kun 2 medlemmer hadde satt kryss i rubrikken for "å være aktiv".

Svein Sandnes

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 53: Skjulet

Det gamle skjulet på Melvold var ganske lavt, men nokså langt. Det rakk nesten fra gjerdet mot alléen og i den andre enden like bortover mot veggen til grisehuset. Der var det bare en smal passasje på omtrent tre meter mellom husene. I enden mot alléen, var ”rullebua” med inngang gjennom ei smal dør fra gårds-plassen. Hele rommet var vel omtrent fire meter bredt. Det gikk over hele bredden på skjulet og var 6 – 7 meter langt med bare enkle bordvegger. Gulvet var jevnt og bra, og lå på grove bjelker like over bakken. Under der var det trangt og tørt, og fint å bo for piggsvin både sommer og vinter. Noen sommerkvelder stod jeg og så på piggsvinene når de kom fram fra dagleiet sitt og skulle ut på matleting. Det hendte nok også at de hadde unger under skjulet. Om høsten dro de tørt løv innunder gulvet og laget sikkert til fine ”senger” som de lå i hele vinteren.

Navnet ”rullebua” kom av at det stod ei stor steinrulle der. Rulla bestod av et meget solid trestativ av grove materialer, og omtrent 90 cm. over gulvet var det festet ei glatt solid plate av bjerketre. Hele stativet og plata var omtrent en meter bredt og over to meter langt. Oppi stativet stod det ei stor solid kasse eller en skuff, som var fylt med omtrent 300 kilo gråstein. Skuffene ble trukket fram og tilbake på glatte treruller, og på disse rullene ble det tøyet som skulle ruller tullet på. Det var tungt å stå og dra rulla, men tøyet ble glatt og fint. Da jeg var ganske liten, fikk jeg klemt en lillefinger under en rull. Det var visst spennende å se at disse rullene trillet fram og tilbake på underlaget. På en eller annen måte fikk jeg den idéen at jeg skulle stikke tuppen på den ene lillefingeren under en rull. Resultatet ble naturligvis at fingertuppen ble knust. Det gjorde sikkert veldig vondt, men etter den tid var fingeren snart like bra igjen.

I ”rullebua” stod syklene, og der stod også hagebenkene lagret om vinteren. Rennebommen til veven stod også der når den ikke var i bruk. Gressklipperen brukte også å bli satt inn der.

Den sommeren det nye våningshuset ble bygget, ble rulla og alt det andre som ble

lagret der tatt bort, for der skulle det være ”gutterom”. Der ble det satt inn fire senger og tre gårdsgutter og agronom Karrel Lier fra Trøgstad fikk soverommet sitt der. Der hadde de det virkelig fint, og det var godt og svalt der i skyggen av de store trærne i hagen, for den sommeren var veldig varm. Et vindu fra det gamle huset ble satt inn ved siden av døra, for det vinduet som satt der fra før begynte å bli dårlig.

Ved siden av ”rullebua” var stasvogn-skjulet, og dit inn var det dobbeltdør. Der stod trilla, giggen og ei ny fjærvogn som jeg vet bare ble brukt en gang, og det var i Annas konfirmasjon. Det var et jevnt og bra gulv der inne, og det lå også på solide bjelker like over bakken. Der stod også spiss-sleden, bred-sleden og en gammel sluffe. På veggen hang det et par stasseler, en sadel og to lykter for stearinlys til bruk på trilla eller giggen i mørke høstkvelder.

Både i ”rullebua” og vognskjulet var det et lager av gamle tørre bjerkeplanker som det i blant ble laget forskjellig av. Jeg kan huske at det ble laget ei høyvogn, en arbeidsslede eller gjødselslede, som vi sa, og diverse drag for vogner og sleder. For å komme opp på det loftet måtte det brukes stige. I enden av skjulet mot alléen var det ei lita dør høyt oppe på veggen, og dit måtte en altså klatre for å hente materialer.

Bortenfor vognskjulet var slakte-skjulet. Da jeg var ganske liten, stod huset til ”Bella” inntil veggen der. ”Bella” var en spedbygget, hysterisk og nervøs New-foundlenderhund. Kom hun løs, og det hendte i blant, dro hun rett i hønsegården og tok ei høne eller to. Det var heldigvis ikke så ofte, men det var leit nok de gangene det hendte. Det var ikke ofte det var bil på gården hjemme den gang, men det forekom jo av og til, og da bjeffet hun nesten i ett kjørt til bilen var kjørt igjen. Det kunne til sine tider være slitsomt, men en god og våken vakthund var det i hvert fall. På sin måte var hun også snill, selv om hun ikke tålte katter.

Slakteskjulet var omtrent midt på huset med dobbelt dør dit inn. Gulvet var av halvrunde kavler som var noenlunde flate oppå. Og selv om det var litt ujevnt, var det svært solid. Navnet slakteskjulet kom som navnet sier av at det ble slaktet der. I gulvet var det slått ned ei kraftig krampe, og til den

var det festet en solid jernring. Når det skulle slaktes en stor okse eller ei ku, ble tauet som dyret ble leiet i tredd gjennom ringen på gulvet og strammet til. Da måtte oxen eller kua holde hodet forholdsvis rolig, og slakteren kunne da i ro og mak sette maska rett på plass før skuddet smalt.

Jeg var også med far utallige ganger når han slaktet større og mindre kalver. Far var flink til å slakte, men det var vondt å se når sveiseren kom bærende med en kalv som skulle slaktes. De store, pene, triste øynene som den så på oss med, glemmer jeg aldri. Det var som den skjønnte hva som skulle hende. Så ble kalven lagt på siden på gulvet, og far satte foten sin på halsen for å holde kalvehodet i ro. Så tok han ei lita slegge som stod der og gav kalven et kraftig slag i skallen så den var død med det samme. Så ble det stukket så blodet kunne tappes av. Det måtte røres i blodet hele tiden så det ikke skulle levre seg. Etterpå ble kalven lagt opp på et bord, og så begynte far å flå. Min oppgave var å holde kalvebena i bestemte stillinger så far kunne arbeide lettere. Når kalven var flådd, ble den hengt etter bakbeina og åpnet. Far viste meg naturligvis de forskjellige organer i kalven og forklarte meg mye om anatomien i det hele tatt. Det var noe som jeg hadde stort utbytte av. Særlig ble jeg imponert over den vesle klaffen som tetter for luft-røret når maten blir svelget. Den er virkelig nøyaktig tilpasset, og vi har jo akkurat samme ”konstruksjonen” som kalvene.

Slakteskjulet ble også kalt redskaps-skjulet, for der stod all våronnredskapen unntatt såmaskinen, som stod på låven. Det var flere ploger, kultivator, to fjærharver, valseharver, som far ikke hadde noe tro på, og muldskuffe. En tung ringtrommel som bestod av mange løse ringer som var tredd inn på en aksel og en åkerrull av tre stod også der. På østveggen hang ei ugressharv sammen med flere svært gamle ploger som jo var verdifulle museumsgjenstander. Et par gamle, store sold av treverk lå også oppe på hanebjelkene sammen med bommen til ringtrommelen og noen materialer. Hvor de gamle tingene er blitt av vet jeg ikke, men de er i hvert fall kommet bort og antagelig blitt ødelagt som så mye annet gammelt og verdifullt som var hjemme.

En stor potetsorteringsmaskin til å sveive stod der hele tida, og den brukte vi mye. Den

sorterte potetene i tre størrelser, og var ganske tung å dra. Borte i et hjørne stod alle skoklekjeppene med tilbehør, til ploger og harver. Reserve skoklekjepper måtte vi bestandig ha på lager om en skulle bli ødelagt.

Omtrent midt på gulvet i skjulet var det en stor, solid lem over luken ned til potetkjelleren. Kjelleren var ikke særlig stor, ca. 3 x 4 meter i firkant. Den hadde et fint buet hvelv av murstein og jordgulv med trelem oppå. Det var en usedvanlig god og kjølig kjeller. Der holdt de gamle potetene seg nesten like fine til de nye skulle ned. Før de nye potetene ble tatt ned om høsten, ble det lagt et lag av einer eller granbar over hele gulvet for å skaffe litt luft under potetene.

I en slik kjeller kan det bli mangel på surstoff, og da er det farlig å gå ned dit. Om vinteren, når far skulle undersøke hvordan det stod til med potetene, rev han bestandig av en fyrstikk når han gikk ned. Hvis den ikke sluknet, kunne han trygt oppholde seg der nede en stund. Sluknet den, måtte han opp straks.

For å få potetene opp av kjelleren, ble det brukt talje. En måtte stå nede og fylle poteter i ei kasse som ble festet til taljen og så heist opp. Det var jo ikke akkurat så lett, men det måtte gå.

I første halvdel av 1950-årene ble skjulet revet fordi det var så gammelt at det kunne trenge et nytt. Det var vel og bra, men det ble begått en fryktelig feil i den forbindelsen, og det var at den gamle, fine potetkjelleren ble ødelagt. I stedet ble det støpt en stor og i alle deler ubrukelig kjeller. Den går over hele bredden på det nye skjulet, og er langt fra frostsikker. Den eneste adkomsten dit er gjennom lemme i gulvet. Kjelleren skulle angivelig være til lagring av kålrot. Hvordan de på en brukbar måte skulle få kålrota opp derfra, var det visst ingen som hadde tenkt på. Attpå til skulle den jo også fraktes ut i kulda og den lange veien bort til fjøset og inn der. Det hele var jo totalt forfeilet og ubrukelig, og lagring av kålrot ble nok bare foretatt der en vinter. Siden har kjelleren stått tom, og er ikke brukbar til noe som helst.

Da det gamle skjulet ble revet i 1953, ble den gamle, fine verdifulle potetkjelleren ødelagt. Da det ble gravet til ny kjeller, bød det på store problemer og ekstra og

unødvendige omkostninger. Grunnen der er svært dårlig og består bare av blåloms. Selv om ingen visste det på forhånd, kan hele planen, eller rettere sagt, mangel på plan, stå som det sørgeligste eksempel på manglende vurderingsevne.

Ved siden av slakteskjulet var ved-skjulet. Først var det en stor dobbeltdør hvor veden ble trillet inn. Lenger borte var det en smal døråpning, uten dør, og der gikk vi inn og ut når vi hentet ved. Utenfor skjulet ble den store vedhaugen plassert. Den ble kappet og kløvet tidlig på våren, og etter hvert som veden tørket utover sommeren, ble den trillet inn på lange planker. Ettersom vedhaugen inne i skjulet vokste, ble plankene lagt stadig høyere, og veden ble til slutt liggende helt oppe under hanebjelkene. Vedskjulet rakk over hele bredden av huset, og var ganske stort. Det var bare jordgulv der inne, og det hellet nedover mot baksiden. På venstre side i enden av skjulet lå det bestandig stablet tørr kostved av gran. Den ble brukt til å fyre i bakerovnen eller under takka når bakstekona bakte flatbrød. Det måtte alltid være rikelig med ferdighugget ved, og det var vanligvis arbeid for en eller annen når det var dårlig vær.

Før vi gjør oss ferdige med skjulet, må det også nevnes at det var malt rødt, og at alle dørene var gule med hvite kanter over og på siden. Vindskiene og forbordet under enden på taksteinene var også hvitmalt.

På baksiden av vedskjulet fortsatte taket nedover og under der var vedskjulet til sveiseren. Det var stort sett åpent på tre sider, og dit ble det lagt stokker og grøvere ved som måtte kappes med håndsag og kløves. Det var sveiserens arbeid å sørge for sin egen ved.

Nedenfor vedskjulet var isbingen. Den var omtrent fire meter i firkant og bortimot tre meter høy. Når isen var blitt tykk nok på dammen bak låven, ble isen skåret i firkantede blokker. Disse ble lesset på en langside med en lav karm og kjørt ned til isbingen. Den var på forhånd gjort ren for gammel sagflis, og så ble isblokkene lagt inn nøyaktig på hverandre i ca. 50 cm. avstand fra veggene. Når de blokkene det var plass til var lagt inn, ble det fylt på sagflis. Først og fremst ble rommet mellom blokkene og ytterveggene fylt og tråkket til. Den gamle sagflisa ble benyttet så langt det rakk, men hvert år gikk det jo noe til

spille. Det måtte erstattes med ny flis som ble hentet på Gransaga. Det var veldig viktig at det også var et tykt flislag oppå isen for å beskytte den mot smelting i solsteik og sommervarme.

På nedsiden av isbingen var det en liten innhengning hvor det gikk noen smågriser det meste av sommeren. Der hadde de det veldig fint i restene av den sagflisa som var kastet ut fra isbingen. Det ble etter kort tid løs, fin jord der de rotet og veltet seg og hadde det riktig koselig.

På nordsiden av kalveløkka, mot isbingen, og hele veien videre nedover, var det bordgjerde og granhekk. Nedenfor den vesle grisebingen, midt på langsiden, var det et le inn til løkka. Mot fegata på ned-siden var det også bordgjerde og granhekk. På sydsiden mot alléen var det ingen hekk, men gjerde av grovmaske netting som fortsatte videre forbi enden av skjulet og helt fram til gårdsplassen. Mellom skjulet og alléen var det også et le inn til løkka. Det brukte sveiseren å gå gjennom når han gav kalvene drikke.

Kristian Lieungh

Lansering av bind 3 utsatt

På grunn av bygdebokredaktør Jan Erik Horgens sykefravær, er levering av ferdige bygdebøker utsatt fra begynnelsen av november til begynnelsen av desember.

Kick-off-møtet tirsdag 16. oktober i Rådhuset på Sørumsand vil likevel gå av stabelen som opprinnelig planlagt. Som kjent omfatter tredje bind Sørumsand, og det er særlig viktig at gamle og nye salgsrepresentanter for det området bindet omfatter kommer på dette møtet. Alle andre salgsrepresentanter vil også bli invitert.

Ut fra de budsjetter som ble utarbeidet når beslutningen om utgivelse av Sørums Bygdebok ble fattet, ligger vi helt etter planen når det gjelder antall abonnenter. Salgsinntektene dekker også de direkte produksjonskostnadene som forutsatt. Budsjettet forutsetter imidlertid en viss økning av antall abonnenter når bindet for Sørumsand kommer – og det må vi få til!

Red.

Rusletur på Valsmoen 14. juni

Årets andre rusletur startet på parkeringsplassen ved Bingsfossen, og også her var

Leif Mathisen kjentmann. Her på parkeringsplassen som AEV eier fikk et tjuetalls personer høre at det på midten av 1930-tallet var satt opp ei mindre bu som solgte brus, is, etc. I 1941-42 blei denne avløst av et nytt stort hus. Dette rommet kafé, forsamlingslokale, leiligheter og med pelsverksted og systue i kjelleren. Etter 1945 var det satt opp dansegulv ute og arrangert utefester, så dette var et populært sted. Huset ble revet i 1978 i forbindelse med at den nye kraftstasjonen blei bygd.

I elver og bekker med fosser og stryk vokste det opp virksomheter som møller, bekkverkner og sagbruk, så også i Bingsfossen. Rett utafor parkeringsplassen har vi det vi i dag kaller saghølet, og litt nedafor kvennskjæra. Mellom disse bergskjæra var det sterk strøm, så her var det ei mølle.

I første på 1700-tallet var det høykonjunktur for trelast. Da blei det eksportert mye saget trelast til blant annet Nederland. Vi hører i dag om produksjonskvoter, dette er nok ikke noen ny oppfinnelse, de forskjellige sagene fikk kvoter av bord som kunne skjæres. I Bingsfoss var det i 1743 to sager med en kvote på 30.000 bord. Mjønerud sag oppi Rømua hadde til sammenlikning en kvote på 10.700 bord og Lørisaga bare 700 bord.

Fra parkeringsplassen gikk vi gang- og sykkelvegen oppover mot Valsmoen. Vi kom først forbi Ekra på østsida av vegen, husmannsplass under Val, sjøleid i 1935. Opp mot Bråten gikk vi gjennom Valsfeltet eller Valsringen, som teller ca. 80 hus. De fleste av husa ligger på opprinnelig Vals grunn. 8-10 hus er fradelt fra Søndre Bingen, før kallt Fossen. Bortsett fra fire hus som er bygd før 1940, er alle satt opp etter 1945.

Bråten var også tidligere en husmannsplass under Val, sjøleid bruk på 50-60 dekar fra 1896. Bråten framstår i dag som et meget pent og veldrevet bruk.

Vi tok nå av fra gang- og sykkelstien og svingte inn på en oldtidsveg fra før 850 som førte oss fram til Bingenvegen. Her kom vi først fram til Myrvang, som var

fradelt Setil i 1915. Setil var også en husmannsplass under Val, og blei sjøleierbruk i 1900, etter først å ha tilhørt Vest-Bingen noen få år. På sørsida av vegen ligger Bingen-garda. Først Øst-Bingen, så Mellom-Bingen og Vest-Bingen.

Ved Vest-Bingen kom vi forbi det gamle kornmagasinet. I 1833 opprettet Sørums Sogneselskap, dette var vel en slags forløper til det som i dag kalles jordbruksforeninger eller bondelag, et kornmagasin. Her kunne trengende få låne såkorn mot å betale tilbake om høsten. I tillegg måtte en da betale det som kaltes rente for lånet. Kornmagasinet var først plassert på Presterud, men siden eierne både på Øst-Bingen og Vest-Bingen var i styret for Sogneselskapet, var det vel naturlig at dette blei flyttet til Bingen.

Kornmagasinet fikk ikke lang levetid, det blei solgt allerede i 1847 til eieren av Vest-Bingen, Gabriel Aasgaard, og har siden tilhørt Vest-Bingen. Pengene var tenkt brukt til orgel i kirken, men slik gikk det ikke. Daværende eier på Nordli, Gudbrand Lystad, hadde overdratt rettighetene for Nordli bru til amtet, og opprettet et legat til det samme formålet. En del av pengene fra Kornmagasinet, 400 daler, skulle lånes ut, og renta ble øremerket som lønn til organisten. Slik la Sogneselskapet også grunnlaget for det som seinere ble Sørums Sparebank. I lensmann Jensens tid blei stabburet på Bingen brukt til arrestlokale.

Kjerka på Ry\jokul og Elvestad

Nordafør vegen og uthusa på Vest-Bingen ligger et tydelig rasområde. Her antas det å ha stått ei kjerke som gikk med i raset, uten at dette kan sies med sikkerhet. I Snorres kongesagaer fortelles det at Erling Skakke i 1166 fór nordover med sine menn og tok seg over ei elv som vi med stor sikkerhet i dag vet er Glomma. Her tok de inn hos en prest som gav dem rikelig å spise og drikke. Om morgenen ble det holdt messe i Ry\jokul kjerke. Denne presten var nok ikke til å stole på. Han varslet hættesveinene, men Erling Skakke og flere av mennene hans reddet seg

ned til båtene og ut på elva igjen. I dag tolkes denne historien slik at Ry\jokul var en stor gard som lå i Bingen-området.

På vegen ned til det gamle sundstedet (fergeleiet) ved Elvestad passerte vi Bingsund, hvor Rolf Hammeren har bygd et stort oksefjøs med plass til 150-160 dyr. Denne vegen var før bruene over Bingsfossen ble bygd i 1927 hovedvegen mellom Sørumsand og Sorum. Når folk på Sørumsandsida skulle til Sorum kjerke, måtte de dra over her.

Her har nok vært sundsted langt bakover i tida. Bøndene på Bingen ble allerede på 1600-tallet omtalt som sundmenn, men sundstedet er ikke nevnt i offentlige dokumenter før i 1878, og da var Anders Larsen sundmann. Den siste sundmannen var Kristian Elvestad. Han holdt på til 1927, da Bingsfossbruene kom.

Da Kuskerud stoppested på Kongsvingerbanen ble åpnet i 1888 økte trafikken over Elvestad. Fergene på slutten var ganske store treferger som ble rodd. De kunne ta fire hester med vogner. Mindre båter tok seg av mer tilfeldig passasjertrafikk. Den siste ferga var en stålbåt med motor som drivkraft. Her ved sundstedet ble det i 1860 gitt bevilling til å drive landhandel. Om vinteren skulle sundmennene kontrollere om isen var kjøresikker.

Like ovenfor Elvestad var det et lensefeste for Bingen storlense, som gikk på skrå oppover til lenseberget nedenfor Kuskerud på Sørumsandsida. Elvebrauta oppmed her er steinsatt for å unngå at elva graver og forårsaker ras. Steinen kom fra Bingsfoss under bygginga av den nye kraftstasjonen. Det er også seinere blitt brukt sandsekker. Langs elva er det her et fint kulturlandskap som beitedyr holder reint for vikjerr og ugras.

Med fløtinga grodde det også opp mange boplasser på vestsida av elva. Det nevnes at det på midten av 1800-tallet var en 16-18 plasser fra Bingsfossen og til og med Hammeren.

Like før vi kom til Bingsevja, som det går ei gangbru (hengebru) over, kom vi forbi ei stue. Her var fra 1860 en plass som

hette Furuset, visstnok bare bebodd en tjue års tid. Litt lengre opp kom vi til stedet der plassen Tørkop lå. Den hadde nok vært en ganske stor plass under Mellom-Bingen. Her bodde folk fra først på 1700-tallet, men det har neppe bodd folk her etter 1900. Det er ingen synlige husrester igjen.

Vi gikk rundt den store evja nedenfor Øst-Bingen. Denne evja kom båtene i gammel tid inn og blei dratt på land for å komme forbi fossen. Det blei kalt "landdraget". På hver side av dalsøkket opp fra evja lå plassene Haugen og Dalen.

På Dalsberget nedenfor Bingsfossen er det funnet helleristninger. Her ser en to fotspor og en tegning av et reinsdyr, riktignok noe utydelig. Dette er de eneste kjente helleristningene på Romerike.

Langs stranda nedenfor fossen er det om sommeren ganske stor trafikk på natur- og kulturstien.

Vel oppe på parkeringsplassen igjen takket fornøyde turdeltakere for en fin tur. Disse turene er veldig trivelige, og vi lærer samtidig en masse om bygda vår. Så medlemmer og andre interesserte: Møt fram og bli med!

Kaare Svarstad

Historielagets kalender 2008

Arbeidet med Historielagets kalender for 2008 er i god gjenge. Tradisjonen tro er det Kjell H. Huseby som står for utvalget av bilder og Anders Henriksen som står for den tekniske bearbeiding av bildene før trykking. Blaker Sparebank sponser trykkekostnadene, slik at salget gir et hyggelig overskudd til historielagets kasse.

Prisen blir som tidligere 50 kroner, og alle som har forsøkt seg som kalenderselgere vet hvor lett den er å selge. Det er bare snakk å få tilstrekkelig mange til å gå en runde i nabolaget. Meld deg på som kalenderselger til Kjell H. Huseby på telefon 63 82 80 49.

Red.

Sorum i 1743 (13)

Vi vil i Sorum-Speilet trykke de mest relevante svarene fra den undersøkelsen Danske Kanselli i 1743 sendte ut til embetsmenn i

Danmark-Norge. I dette nummer er det spørgsmål 30, 31, 32 og 33 som blir besvart.

30. Hvad andre curiositeter og merkværdigheder i amtet findes, og hvad besynderligt det har frem for de øvrige omliggende amter.

Stiftamtmand Fredrik Otto von Rappe refererer under dette punkt en række mer eller mindre kuriøse hændelser. Vi nøyer oss med å sitere dem som gjelder Nedre Romerike fogderi:

”Udi Nedre Rommeriges fogderie paa gaarden Schea i Sørums sogn findes een ældgammel træbygning, siunes at have været et gammelt munchecapel, hvis laffter istædenfor mose er belagde med rødt og blaat klæde. Samme bygning har effterkommerne forsynet til denne tiid med tag og tække.

1739 arriverede een sær passage udi en rugbraate under gaarden Aamodt, Zitsschougs annex til Høeland. 2de biørne komme der i clammerie den eene slog den anden ihiel, som af overvinderen blef opædt og fortæret. Om detz sandfærdighed bæere endnu levende vidnes byrd hr. obristlietunant Fremmen, opsidderen paa gaarden Aamodt med mange fleere som saae og skiønnede denne tildragelighed, derover begyndte mange gamle mænd og qvinder at ominere, det denne synderlige hændelse ville aarsage hunger og dyrtiid i landet, hvad rimelighed det kand have eller iche, har dyrtiid som een bevæbnet sig udi afvigte 3de aar indtrenget.

Hos capitain Green boende paa gaarden Kongtorp i Høeland hendte det sig afvigte vinter, at een ulf sprang op paa it jettehuustag, opref der spon og det under sponen liggende strøe af baghoner eller andet træwirche, hoppede ned i jettestalden, jhielref eendeel jetter, dereffter støtte du et lidet windue, udbragte med sig igiennem hullet een af jætterne som den fortærede strax ved huuserne.”

Lagmann Peter Vogt svarer:

”Curiøssiteter og mærckværdigheder, har ieg i min tiid ej funden videre, end naar det er stille vejer, ligger de Walderske fælde, meesten

bedæcket med taage, som kommer af Nordsøen ind iver Bergenhuus lidet, og i Leerdahlsfiord, mens saa snart som de klarer af, er et teign til sterck stormvinde af landvinde, nemlig nordostvinde, som foraarsages af de høje fælde kastevinde, da eenhver som er paa Lillemjøssen i baade, retirerer sig til lands.”

Sorenskriver Niels Lembach i Nedre Romerike sorenskriveri besvarer dette spørgsmål grundig, og vi gjengir svaret selv om det er tatt med også i andres rapporter:

”Curiosa: Paa gaarden Schea i Sørums sogn findes een ældgammell træbygning, siunes at have været et gammelt munchecapel, hvis loffter i stæden for mose er belagde med rødt og blaat klæde, samme bygning har effterkommerne til denne tiid forsiuned / med \ tag og teche.

1739 areverede [arrivere (fransk) ankomme til et sted, hende] een sær passage udi een rugbrate under gaarden Amodt Zittzkougs annex til Høeland, 2de biørne komme der i klammeri, den ene slog den anden ihiel, som af overvinderen blev opædt og fortæred, om detz sandfærdighed bæere endnu levende viisnesbyrd h' obristelieutenant Fremmen, opsidderen paa gaarden Aamodt med mange fleere, som saae og skiønnede denne tildragelighed, derover begyndte mange gamle mænd og qvinder at ominere, det denne synderlige hændelse vile aarsage hunger og dyertiid i landet, hvad riimelighed det kand have eller iche, har dyrtiid og hunger som een bewæbnet sig udi landet udi afvigte 3de aar indtrenget, den alwiise Gud er bekiendt, naar dette nesten i sidste aandedret liggende fattige og udarmede Norge wil komme til sine forige kræffter.

Hos h^r capitain Green boende paa gaarden Kongtorp i Høeland hendte det sig afvigte vinter, at een ulv sprang op paa et iettehuustag, oprev der spon og det under sponen liggende strøe af baghoner eller andet træwirche, hoppede need i iettestalden, jhielreev eendeel jetter, dereffter støtte du et lidet windue udbragte med sig jgiennem hullet een af ietterne, som den eller de fortærede strax weed huusene.

Paa disse udi den 22. besvarelse andførte eyedeeller holde wildgiesserne, bestaaende / af \ mellom 1000de i tallet, hver waar og høst deres sommerplatz og hviilestæd, om waaren naar de kommer søndenfra, forbliver de i dette Feet sogn 3 uger og derover, ligeledes om høsten naar de komme nordenfra, hvile de her i 14 dagers tiid og stundom lengere alt som deres naturlige astronomie dem tilsiger, de ere meget / skye og \ ware, at mand iche paa 100de skritt kand komme dem nær, saa de her i egnen passerer badde skud og toldfrie.”

Selv om en av de refererte kuriositeter ligger like ved Sørsum prestegård, svarer likevel sogneprest Abelsted på dette spørsmål:

”Curieusiteter og merckværdigheder her ingen bekiente.”

Likedan skriver sogneprest Lange:

”Andre curiositeter og merkverdigheder end de anførte haver jeg ikke kundet komme under væir effter.”

31. paa alle havne, deres beliggenhed, og hvilke ere de største og tryggeste.

Stiftamtmand Rappe nevner en rekke havner i Oslofjorden, fra Portør til Oslo, men da dette i liten grad angår lokalhistorien i Sørsum, referer vi ikke svaret her.

Lagmann Peter Vogt henviser til andre kilder:

”Remitteres til dend over hafnene anordnede søofficier.”

Sorenskriver Lembach:

”Ere søkanterne wedkommende.”

På dette og de to neste spørsmål svarer sogneprest Abelsted:

”Af saadanne ting er her ingen.”

Sogneprest Lange svarer på dette og neste spørsmål:

”Haver her ingen sted.”

32. paa alle told-, losse- og lade-stæder, med forklaring om deres beliggenhed, og distance fra den nærmeste kiøbstæd.

Det samme gjelder svaret på dette spørsmål.

Her svarer lagmann Peter Vogt:

Kand sees af toldroullen hvor told, laste og ladestæder, ere tilladte og anordnede. Ellers er fra Christiania toldstæd til Drøbach eller sand toldstæd 3 miile, derfra til Moss 4re miile, og fra Christiania til Dramens toldsted 8^e miile til vands og 4re til lands.”

Sorenskriver Lembach:

”Søestæderne betreffende.”

33. paa alle kongelige slotte, med en kort beskrivelse om deres størrelse og beskaffenhed, paa hvad stæd og hvor nær de et par de nermeste kiøbstæder ere beliene.

Stiftamtmand Rappe svarer:

”I dette stift er indtet slott uden Aggershus slot strax her ved byen ved søe kanten beliggende, hvilket er omgiven med en stærck fæstning som har samme nafn som slotted nemlig Aggershuus fæstning. Slotted er i sig self saa forfalden at deraf ichuns den ringeste deel bygninger staar tilbage hvilche ere gandske forfaldne, men slotzkierchen er for faae aar siden af nye opbygget, saaledes at ovenover kirchen ere indretted wærelser hvor Oberhofretten holdes, der er og wærelser hvor det Norske Archiv er beroende, samt stæder og kieldere, hvor de Norske Lægscasser [Legdskassen var en militær kasse. Pengene var dels resultatet av en avgift samlet inn av fogden fra hver legd, dels bøteinntekter fra soldater som ikke møtte til påbudt generalmønstring. De skulle brukes til beste for soldater, til uniform o.a.] ere forvarede, og videre om dette gamle slott er iche at anføre.”

Lagmann Peter Vogt istemmer:

”I amtet er ej flere kongelige slotte end Aggershuus slott, som liger ved Christiania.”

Sorenskriver Lembach:

”Wides iche af flere / kongelige \ slotter end Aggershuus.”

Sogneprest Lange:

”Intet kongelig slot, men her er Blakerskandsen ved sundet af samme navn, hvis latitudo i sønder og nord er omtrent 75 roder, men longitudo i øst og vest 40 roder, i form mest som eet hestehoved, ligger fordeelagtig, som een retraite.”

Bli med på registreringsarbeid!

På begynnelsen av 1980-tallet gjorde historielagene på Romerike en kjempejobb med å registrere flyfotografier tatt av Widerøes Flyveselskap. Selskapet ble stiftet i 1934. På 1950-tallet ble virksomheten utvidet med en foto- og kartavdeling, som utviklet seg til en av de mest moderne i Europa.

Akershus Fylkesmuseum har i samarbeid med Akershus fylkesbibliotek nå startet digitalisering av det store materialet med luftfotografier. I denne forbindelse har en også funnet igjen det materialet med opplysninger om bildene som historielagene laget på 1980-tallet.

Det en nå trenger hjelp til er å taste inn de opplysningene som foreligger på papir til de digitale bildene, slik at disse vil ligge tilgjengelig digitalt, både bildene og teksten som forklarer dem sammen. Dersom du er interessert i å være med på dette arbeidet kan du kontakte Anders Henriksen på telefon 413 01 559 eller e-post anders@henriksen.nu.

Det ikke nødvendig med spesiell fotokompetanse for å gjøre dette arbeidet. Du må kunne benytte tastaturet på en PC, og det er en fordel om du er litt kjent i Sørums slik at du kan kontrollere opplysningene som skal tastes inn på bildene.

Svein Sandnes

Akershus fylkes veghistorie Blaker og Sørums, del 7

I 1954 utkom Akershus fylkes veghistorie ført i pennen av ingeniør J. Gjærum. Vi startet gjengivelsen av de delene av denne veghistorien som har mest interesse for Sørums i Sørums-Speilet nr. 5/2006. Del 1 og 2 handlet om vegnettet i Blaker, som var egen kommune da boka ble skrevet. De foregående artikler handlet om Trondheimsvegen og Haldenvegen gjennom Sørums. Vi fortsetter her med vegnettet på vestsida av Glomma.

Rånåsfoss – Neslerud – Simarud

Den 9. juli 1919 sendte Akershus fylkes elektrisitetsverk gjennom fylkesmannen søknad til Kongen om tillatelse til ekspropriasjon til grunn for veg fra verkets hengebru ved Rånåsfoss over Neslerud gård opp til bygdevegen ved Neslerud.

I motiveringene var det framholdt, at den prosjekterte veg ville være av den største betydning ikke alene for verket under dets anlegg og drift, men også for deler av Sørums og Nes herreder, som vil få en ny direkte forbindelse med Rånåsfoss jernbanestasjon.

Nes herredstyre i møte 8. aug. s.å. anbefale verkets søknad på betingelse av at vegegen måtte bli ført fram til Simarud. Sørums herredstyre fattet 8. nov. s.å. en tilsvarende beslutning for armen opp til Neslerud.

Overingeniøren for vegvesenet innsendte 2. juli 1920 plan og overslag for veganlegget. Lengder og omkostninger stilte seg således:

Rånåsfoss bru – avgreningspunktet	300m	kr. 13.000,-
Armen mot Nes (Simarud)	583m	kr. 19.700,-
Armen mot Sørums (Neslerud)	614m	kr. 30.600,-
Til sammen	1497m	kr. 63.300,-

Det var da forutsatt største stigning 1:15, 4 m kjørebredde og stenlag. Fylkesbidraget ble i 1921 satt til ¼, til de parseller som Nes og Sørums bekostet.

Anlegget var regnskapsmessig ferdig 21. aug. 1923. Omkostningene, som ble kr.

99.456,81, ble i forhold til overslaget fordelt på Akershus Elektrisitetsverk, Nes og Sørum kommuner.

Den formelle avlevering ble foretatt 21. okt. 1921. Den gamle veg mellom Neslerud – Simarud ble nedlagt fra 1. jan. 1924.

Veiby – Simarud – Nes grense

Denne veg ble også rotelagt i 1826. Vegen gikk den gang fra Blaker sundsted opp til Skullerud videre nordover forbi Fosserud, Neslerud, Simarud til plassen Lerdal ved Nes grense, en lengde av 8058 alen.

Som den eneste veg på vestsiden av Glomma mellom Nes grense til den Fredrikshaldske hovedveg og Sørum kirke har den også i gamle dager vært av stor betydning for samferdselen.

Strekningen fra Veiby til Skullerud ble opptatt som offentlig veg i 1838. Derimot er vegarmen fra Blaker sund opp til Skullerud nedlagt 1. juli 1928.

Under et møte på Borgen i april 1929, hvor ordføreren, direktøren for Akershus Elektrisitetsverk m.fl. samt overingeniøren for vegvesenet var til stede, ble spørsmålet om utbedring av bygdevegen Val – Borgen – Neslerud drøftet.

Overingeniøren for vegvesenet, som 27. nov. s.å. legger fram plan for denne viktige gjennomgangsveg, antar at denne i store trekk bør omfatte følgende partier:

Neslerud –	
Rausandbakken	1300m kr. 16300,-
Omlagging av	
Rausandbakken	500m kr. 14600,-
Rausandbakken –	
Glennabakken	850m kr. 13600,-
Glennabakken –	
Borgen	350m kr. 8900,-
Borgen – Veiby	1280m kr. 19400,-
Veiby -	
Valsmoen	388m kr. 5900,-
Til sammen	<u>4668m kr. 78700,-</u>

Det var forutsatt 4,5m kjørebredde og størst stigning 1:15.

Utbedringsarbeidet ble ifølge herredstyreslutning av 29. jan. 1930

iverksatt i mars s.å., nærmest for å beskjeftige ledig arbeidskraft.

Fylkestinget bevilget i 1930 ¼ bidrag.

Den formelle avlevering ble foretatt 1. okt. 1948.

Ålgård – Elvestad

Denne adkomstveg til Glomma ble rotelagt i 1826. I veginndelingsprotokollen for roteinndelingen av 28. april 1826 er det bl.a. anført:

”Fra Hovedveien No. 2 ved Oldgaard, om Gaarden Sørum, Vestbingen til Bings-Lændse – 3760 Alen.”

Da amtsingeniøren under en reise fant vegen til Elvestad sundsted i så dårlig forfatning at han gjennom amtmannen sender en henstilling til Sørum herredstyre om å sette vegen i stand. Samtidig har amtsingeniøren 24. april 1907 oppgitt at en utbedring av vegdekket for en lengde av 2200m ville koste kr. 3000,-. Men dette arbeid er neppe utført.

Den nedre del av denne veg, nemlig fra Bingen til Elvestad sund, ble nedlagt fra 1. juni 1928. (I forbindelse med bygging av bru over Bingsfossen. Red. anm.)

Nordli (Grostua) – Sørli

Denne veg fra ”Groestuen” ved den ”Fredrikshaldske Hovedvei” til Merli ble rotelagt 29. april 1826 som bygdeveg i en lengde av 2000 alen.

I anledning av at Sørum formannskap anbefalte at strekningen fra Grostua til Merli skulle gå ut som offentlig veg, innhentet amtmannen i brev av 2. jan. 1845 veginspektørens uttalelse. Denne går ut på at da denne veg benyttes av tilstøtende eierdommer, Sørli og Bæregg, bør den fortsatt være rotelagt veg, men at gårdene Sørli og Bæregg deltar i snørydding sammen med Merli.

Sørum herredstyre i møte 2. des. 1882 bevilget kr. 600,- som bidrag til utbedring av vegen fra Merli til Nordlidammen mot at de interesserte (Ole Bæregg m.fl.) utfører arbeidet etter amtsingeniørens anvisning, slik at parsellen blir godkjent som offentlig veg. Arbeidet omfattet også å ombygge brua ved Nordlidammen.

Utbedringsarbeidet, som delvis ble utført av kontraktør, ble avlevert 1. sept. 1885.

I roteinndelingen for Sørums herred 23 okt. 1875 er det bl.a. anført: "...da veien om føie tid antages at blive fortsat fra Merli til Sørli."

En mindre omlegging av vegen ved gården Merli ble utført i 1915.

Blaker grense – Sørumsand

Etter flere års forhandlinger mellom Aurskog og Sørums kommuner ble disse enige om anlegg av en forbindelsesveg fra Fossumenga til Sørumsand jernbanestasjon.

Amtsingeniøren hadde i 1906 beregnet vegens kostende som grusveg til kr. 3150,-. Herav kr. 400,- på Sørums. Kongsvingerbanen stilte til utsikt et bidrag til anlegget kr. 1200,- hvorav kr. 700,- måtte bli anvendt til flytning av bruovergangen ved Fyn og resten kr. 500,- som erstatning til Sørums kommune for å overta vedlikeholdet av den gamle veg over jernbanens grunn.

Det endelige resultat av denne sak ble:

At Sørums utfører den del av veg-anlegget Fossumenga – Sørumsand, som ligger innen Sørums herred. Sørums kommune overtar vedlikeholdet fra Blaker grense (planovergangen over Hølandsbanen) til bygdevegen syd for jernbanestasjonen (Sennerudvegen). Foruten jernbanens bidrag kr. 500,- til Sørums var det en forutsetning at den gamle bygdeveg forbi Ordrerud nedlegges – innen Blaker fra Fossumenga til Sørums grense og innen Sørums fra vegkrysset ved Sennerud til Blaker grense.

Fylkestinget bevilget i 1910 ¼ bidrag til dette anlegg.

Denne veg ble ombygget i 1930-årene i forbindelse med hovedveganlegget Sørumsand – Blaker. (Se for øvrig avsnitt "Blaker herred".) Riksveg fra 1. juli 1935.

Denne gamle bygdeveg mellom jernbanelinjen – Sørumsand Trevarefabrikk ble i en lengde av 470 m nedlagt 1. okt. 1938.

Bingen – Veiby – Grinna

Denne veg ble ikke rotelagt i 1826, men veginndelingsprotokollen inneholder en

merknad for en del av ovennevnte veg. Det er bl.a. anført:

"Anmærkning. Fra Bings-Lændse, hvorfra Vandskyds er etableret til Fedt, fører en Vei om Østbingen over Valds-moen, og overskjærer Hovedveien No 2 (Fredrikshaldske hovedveg) ved Pladsen Weibye hvor den fortsætter om Gaarden Borgen till Pladsen Grinden paa den saakaldte Prinse-Vei. Denne Vei der egentlig først gaer ud fra Vestbingen om Mellem-Bingen og Østbingen til Weibye og siden til bemeldte Plads Grinden udgjør efter Gisning af Tilstedeværende omtrent 7600 Alen i alt. Den tilstedeværende Almue ønsker ei Veien antaget og troed man derfor at de Grunde, som maatte findes for Veiens Antagelse maatte senere ventileres om, naar nærmere Oplysninger om denne Gjenstand maatte indkomme."

Bingsvegkrysset – Solberg – Hammeren

Våren 1933 søker en del interesserte ved Hammeren Sørums herredstyre om utbedring av en bru over Rømua nær dens utløp i Glomma.

Spørsmålet om bru over Rømua ble drøftet i Sørums herredstyre 3. aug. 1938 og da i forbindelse med å utbedre den gamle gårdsveg fra den offentlige bygdeveg om Solberg til Hammeren.

Overingeniøren for vegvesenet, som i brev av 21. des. s.å. oppgir at resultatet av en undersøkelse av dette prosjekt vil andra til kr. 39.500,- inklusive brua. Forutsetningen var å følge den gamle gårdsveg med en kjørebredde av 3m og grusdekke.

Av den foreliggende plan er kun brua over Rømua bygget.

Vestre Bingen – Bingsfoss

Sørums herredstyre i møte 2. nov. 1922 drøftet spørsmålet om en forbindelsesveg fra vestre Bingen til den prosjekterte hovedveg Sørumsand – Val ca. 500m nord for Bingsfoss.

Overingeniøren for vegvesenet, som var til stede i herredstyremøte redegjorde for planen – beregnet til kr. 47.000,- for en lengde på 1580m – som herredstyret sluttet seg til med forbehold om senere å bestemme tidspunktet for anleggets fremme.

I 1927 ble denne plan tatt opp igjen av de interesserte ved en søknad til herredstyret om å påbegynne anlegget. Denne søknad forelå til behandling i herredstyret 5.

sept. s.å. Her ble det bestemt at vegkontoret anmodes om å legge fram en plan for en forbindelse mellom den nye hovedvegen og østre Bingen.

Dette parti, for en lengde av 560m var beregnet å koste kr. 19.000,- under forutsetning av 4m kjørebredde og største stigning 1:16. Men i den skrivende stund (1954 Red. anm.) er dette prosjektet ikke kommet i gang.

Heksebergvegen

Hovedvegen fra Frogner bru til Bråtesletta i Gjerdrum ble bygget i årene 1900 – 1903. Se nærmere om denne veg under avsnittet Gjerdrum herred ”Heksebergvegen”.

Før denne veg ble bygget, var det i dette strøk av Sørumsand bare noen gårdsveger. Den viktigste var naturligvis den gårdsvegen som gikk ut fra Trondheimsvegen ved Rudstua nordover på vestsiden av Flaen til Gjerdrum grense ved ”Pimpenhuus”. Det var også en gårdsveg som fra Trondheimsvegen gikk rett nordover til ”Tømmer-eggen”, Eidsvold og Semmerud.

Noen spesielle utbedringer av Heksebergvegen er ikke foretatt siden den ble bygget.

Mo – Hval – Leirsund – Skedsmo grense

Denne veg har ikke gjennomgått noen nevneverdig utbedring siden den i 1826 ble rotelagt. I veginndelingsprotokollen framgår det at vegen har vært klassifisert som bygdeveg, idet den har fått nr. 1 og videre er det anført:

”Fra Hovedvei No. 1 ved Moe omskjærende Hovedveien No. 1 om gaarden Wahl til Hauglie Bakken ved Skydsmoe Sogns Grændse..... 5830 Alen.”

Nærmere betegnet gikk vegen den gang som nå fra Mo sydover forbi Klokkestua; Skolemesterstua; Hestehagen, krysser Haldenvegen på vestsiden av Hval, videre mellom Hol og Skrøver, vest for Myrer og like øst for Lerud til Skedsmo grense.

Da jernbanen til Eidsvoll i 1851 – 54 ble bygget, ble ovennevnte veg ved Hestehagen overskåret fordi jernbanens planum ble liggende i 6m skjæring under vegen. Vegovergangen i en lengde av 120

fot ble utført som trebru på peleåk. Hestehagebrua er av jernbanen senere ombygget, og den har nå 3 hvelv á 5,7m av murstein.

Veg til fylkesskolen på Sørumsand

I begynnelsen av 1920-årene ble det bygget adkomstveg til den nye fylkesskolen på Sørumsand. Vegen, som går fra offentlig veg ved jernbanestasjonen, har en lengde av 193m.

Omkostningene ble kr. 7010,-.

Det bemerkes at ovennevnte skole var forutsatt oppført ved Fetsund, men det oppsto forhold som medførte flytning til Sørumsand.

J. Gjærum

8.mai-komité nedsatt

Det har vært en tradisjon i Sørumsand at det blir lagt ned blomster ved de tre minnebautaene for dem som gav sitt liv i årene 1940-45. Det er Borger Hansen som har finansiert dette, og sammen med seg i komitéen har han hatt Tormod Sønderaal og Kåre Sæther.

Tormod Sønderaal har bedt seg fritatt fra oppdraget og Kåre Sæther gikk bort tidligere i år. Generelt må vi forvente at det blir det tynnere i rekkene blant dem som levde under siste krig.

Styret i Blaker og Sørumsand historielag synes tradisjonen med å legge ned blomster ved bautaene frigjøringsdagen 8. mai bør fortsette, og har derfor vedtatt å dekke kostnadene ved dette når finansieringen fra Borger Hansen eventuelt opphører.

For å få til en kontinuitet i arbeidet har historielaget nedsatt Dag-Einar Hellerud og Kaare Svarstad i en komité for sammen med Borger Hansen å planlegge hvordan markeringen av 8. mai i Sørumsand på best mulig måte kan opprettholdes. **Red.**

Kirkejorda og dets opphav i Oslo bispedømme

Hvorfor skriver en svenske sin doktor-avhandling i middelalderhistorie ved Universitetet i Gøteborg om kirkejordas opphav i Oslo bispedømme? Anders Emanuelsson hadde nok først tenkt å

undersøke forholdene i Bohuslän. Men på 1300-tallet lå denne delen av Sverige under Norge. Den sentrale kilden er biskop Eysteins jordebok, og slik havnet han midt i norsk middelalderforskning.

På midten av 1400-tallet kontrollerte kirken mer enn 40% av den totale verdien av landeiendom i Norge. Disse enorme verdiene hadde kirken skaffet seg etter bare 350 år i landet. Og kirken fortsatte å øke sine jordeiendommer helt fram til reforma-sjonen. Fordi det norske aristokratiet ble regnet som svakt, trodde man tidligere at det i det alt vesentlig var den sentrale kongemakten som stod for bygging av kirker og gav dem eiendommer som prestene kunne leve av. Kirken ble sett på som en forlengelse av den kongelige myndighetsutøvelsen.

Med utgangspunkt i en detaljert studie av biskop Eysteins jordebok ("rødeboka") stiller Emanuelsson spørsmålene: Hvor mye land eide kirken rundt 1400? Og hvem hadde skjenket kirken disse eiendommene? Når ble gavene gitt til kirken og hvorfor?

For å nærme seg et svar på disse spørsmålene deler Emanuelsson den opp i eldre (gitt kirken før 1350) og yngre kirkejord. Han analyserer også jord eid av sognekirkene, jord eid direkte av biskopen, klosterjord og andre former for eierskap innen kirken.

Totalt utgjør sognekirkenes eiendommer ca. halvparten av kirkens totale eiendommer, som er 4748 markabol i 1350 og 6356 markabol i 1400. Det er særlig Domkapitlet innen kirken som øker sine eiendommer i perioden med 76%, fra 683 marabol til 1199 markabol. Rundt 1400 er Domkapitlet nest største jordeier med 19% av kirkens totale jordegods.

Går vi nærmere inn på lokale forhold, blir vi oppmerksom på at grensa mellom Romerike og Solør prosti følger Glomma, slik at Sørums ligger i Romerike prosti, mens Blaker ligger i Solør prosti.

I Romerike prosti finner Emanuelsson at det er stor forskjell på kirkenes eiendommer. Ikke overraskende er

de tre kirkene som etter Eidsivatingsloven skal være hovedkirker, Eidsvoll, Ullensaker og Sørums, blant de rikeste. Og de rikeste kirkene får også størst tilgang på ny jord. De rikeste blir altså rikere også på 1300-tallet.

I Solør prosti er Nes kirke i en klasse for seg når det gjelder landskyldinntekter. Nes kirke står for over halvparten av all ny kirkeeiendom i prostiet i siste halvdel av 1300-tallet. For de andre kirkene var økningen svært liten.

Anders Emanuelssons doktoravhandling er breddfull av data, men trekker ikke de dramatiske konklusjonene på dette grunnlaget. Hans resultater støtter opp om nyere forskning foretatt av Dagfinn Skre og andre, og som tillegger adelen en viktigere rolle som jordeiende klasse også i Norge. Bare sju overføringer av land fra kongen er registrert i Rødeboka. Fire av dem var rene donasjoner, en var bytte av land og to var som betaling av tiende til kirka. De største giverne var medlemmer av overklassen, i første rekke biskoper. Mange vanlige bønder gav også jordeiendom til kirka, og da først og fremst til den lokale sognekirka. Og den viktigste grunnen til alle gavene var å få et gunstig gravsted eller for at prestene skulle be for giveren til bestemte tider.

Det er første gang en studie tar for seg kirkas eiendom i et helt bispedømme i middelalderen. Studien gir mye ny kunnskap om Oslo bispedømme på 1300-tallet.

Svein Sandnes

Anders Emanuelsson:

Kyrkojorden och dess ursprung

Oslo biskopsdöme perioden ca 1000-ca 1400

Avhandlingar från Historiska institutionen, Göteborgs Universitet, 44

Send ditt bidrag til Sørums-Speilet

Den oppmerksomme leser vil ha registrert at hovedartikkelen både i dette og forrige nummer er skrevet av redaktøren. Helt riktig; det betyr at det er litt mangel på nye artikler i innboksen. Vi er interessert i å få ditt bidrag – lite eller stort - trykket. Vi vet at det er mange som er i tenkeboksen. Bruk

høstferien til å gjøre noe med saken! Og
send artikkelen til adressen til høyre.

Returadresse: Svein Sandnes
Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag
Redigeres av Svein Sandnes

B